

**СТАТИСТИЧЕСКА ОЦЕНКА НА СТИЛА И ЕЗИКА
НА КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ**

ТАТЯНА ИЛИЕВА

КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР ПРИ БАН

ilieva_tatyana@abv.bg

**THE STATISTICAL EVALUATION OF THE STYLE AND LANGUAGE
OF CLEMENT OF OHRID**

TATYANA ILIEVA

CYRILLO-METHODIAN RESEARCH CENTRE, BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

ilieva_tatyana@abv.bg

In the article at a new level of a summary the data from the previous statistical analyzes of the works of Clement of Ohrid were compared – on the one hand, the homiletic ones, and on the other, the hymnographic ones. It is outlined the general features in the style of the bookman, characterizing all his works, independently of their genre specificity, as well as – the differences between them, which are the result from this specificity. The unity between WordsCLOh and HymnCLOh is established on the indicators: the word diversity, the relative part of the only ones used words and the foreign lexical units in relation to the length of the vocabulary and the content of the text, the word fund, the percentage correlation between the different parts of the speech. The presented facts testify to the stability of the author's style in all his works and to the unity of his individual discourse with the Bulgarian language of that time.

Keywords: Old Bulgarian Language, Clement of Ohrid, Lingvostatistics

Книжовното наследство на Климент Охридски е било и продължава да бъде обект на изследователски интерес още от зората на палеославистиката чак до наши дни. Разглеждано е от различни гледни точки – историографска, литературоведска, езиковедска, богословска. Подлагано е на различни видове анализи – текстологичен, стилистичен, лингвистичен. През 1994 г. излиза „Речник на словата на Климент Охридски“, съставен от И. Христова. Освен лексикографска част монографията съдържа и обширна уводна студия, в която изследователката анализира посредством модерни статистически методи лексиката на 23 омилетични творби с доказано в науката авторство на изтъкнатия Кирило-Методиев ученик. В цифри е представено съдържанието на Словника (брой леми, словоформи и словоупотреби; количествено разпределение на лексикалния състав по части на

речта; относителен дял на единичните словоупотреби, заемките и сложните думи). Пресметнато е лексемното многообразие и многообразието по словоформи, както и числото на различните лексеми, употребени в единица текст. Климентовата лексика се съпоставя с тази на КСП, със съчиненията на други средновековни автори, запазени по късни преписи (Йоан Екзарх и Презвитер Козма), както и с Пространните жития на Кирил и Методий, за чието авторство в науката все още се спори. Въз основа на тези данни се прави статистическа оценка на стила на книжовника и на неговия език в сравнение с изследвани български автори от ново време и с някои средновековни писмени паметници, които са били подлагани на подобен разбор (Повест за миналите години и Беседата против богомилите).

Почти 20 години по-късно аналогично проучване бе направено на химнографските творби на Климент Охридски (Илиева/Иlieva 2012; Илиева/Иlieva 2013в), което допълни откъслечните наблюдения върху лексикалния състав на Климентовите общи служби (Христова/Hristova 1999).

В тази публикация на едно ново ниво на обобщение ще бъдат съпоставени данните от предходните статистически анализи на произведенията на изтъкнатия Кирило-Методиев ученик – от една страна – омилетичните, а от друга – химнографските. Целта е да се очертаят общите особености в стила на книжовника, характеризиращи всички негови творби независимо от жанровата им специфика, както и да се открият евентуалните различия между тях. Сравняването се прави на базата на глотометричните измервания в споменатото по-горе изследване на И. Христова, а също и въз основа на допълнителни изчисления на авторката на предлаганата статия върху Речника към СловаКлОхр и върху съставен за целта индекс а tergo към същия¹. Статистическите данни за ХимнКлОхр са снети от изготвените по речника, придружаващ студията на Стоя Попатанасова и Весна Костовска „Лексиката во поетските творби на Климент Охридски“ (Поп-Атанасова, Костовска/Pop-Atanasova, Kostovska 2005: 64–361) рангов списък и обратен речник към песенното творчество на книжовника (Илиева/Иlieva 2013в; Илиева/Иlieva 2013г). Правят се съпоставки и с други паметници от епохата².

Таблица № 1 представя в съкратен вид статистическата структура³ на речниците на ХимнКлОхр (1а) и СловаКлОхр (1б). От нея е видно колко думи с определено количество словоупотреби има съответно в ХимнКлОхр и в СловаКлОхр и съотношението им спрямо дължината на словника и обема на текста⁴ – например с честота 10 в ХимнКлОхр има 18 лексеми с общо количество употреби 180, което съставлява 87.9% от дължината на словника и 32.4% от обема на текста. В СловаКлОхр пък със същата честота има 44 лексеми с общо количество употреби 440, което представлява 89.5% от дължината на словника и 29.5% от обема на текста. Таблицата показва, че и в двата словни масива с намаляване честотата на думата се увеличава количеството думи в групите с дадена честота. Спрямо обема на текста преобладава частта на високочестотната лексика, докато спрямо дължината на словника и в ХимнКлОхр, и в СловаКлОхр най-голям е де-

лът на редките словоупотреби, което пряко кореспондира с богатството на авторския език. При сравнение с данните за други текстове по тези показатели прави впечатление, че това са общи закономерности за всички досега изследвани средновековни текстове⁵.

Таблица № 1а ХимнКлОхр					Таблица № 1б СловаКлОхр				
Честота	Брой думи	Брой думи с нарастване дължина на словника	Брой употреби	Брой употреби с нарастване обем на словника	Честота	Брой думи	Брой думи с нарастване – дължина на словника	Брой употреби	Брой употреби с нарастване обем на словника
1	806	806 (44.5%)	806	806 (6.6%)	1	1215	1215 (45.3%)	1215	1215 (6.1%)
2	275	1081 (59.6%)	550	1356 (11.1%)	2	456	1671 (62.4%)	912	2127 (10.7%)
3	144	1225 (67.6%)	432	1788 (14.6%)	3	226	1897 (70.08%)	678	2805 (14%)
4	115	1340 (73.9%)	460	2248 (18.4%)	4	127	2024 (75.5%)	508	3313 (16.6%)
5	70	1410 (77.8%)	350	2598 (21.25%)	5	113	2137 (79.8%)	565	3878 (19.5%)
6	57	1467 (81%)	342	2940 (24%)	6	75	2212 (82.6%)	450	4328 (21.7%)
7	47	1514 (83.5%)	329	3269 (26.7%)	7	60	2272 (84.8%)	420	4748 (23.8%)
8	34	1548 (85.4%)	272	3541 (29%)	8	48	2320 (86.6%)	384	5132 (25.8%)
9	26	1574 (86.9%)	234	3775 (30.8%)	9	33	2353 (87.8)	297	5429 (27.25%)
10	18	1592 (87.9%)	180	3955 (32.4%)	10	44	2397 (89.5%)	440	5869 (29.5%)
11	18	1610 (88.9%)	198	4153 (33.9%)	11	20	2417 (90.2%)	220	6089 (30.6%)
12	16	1626 (89.7%)	192	4345 (35.5%)	12	17	2434	204	6293 (31.6%)
13	12	1638 (90.4%)	156	4501 (36.8%)	13	19	2453	247	6540 (32.8%)
14	12	1650 (91%)	168	4669 (38.2%)	14	17	2470	238	6778
15	12	1662	180	4849	15	17	2487	255	7033
16	7	1669	112	4961	16	14	2503	224	7257
17	9	1678	153	5114	17	13	2516	221	7478
18	12	1690	216	5330	18	13	2529	234	7712
19	12	1702	228	5558	19	9	2538	171	7883
20	6	1708	120	5678	20	4	2542	80	7963
21	5	1713	105	5783	21	2	2544	42	8005
22	3	1716	66	5849	22	5	2549	110	8115
23	3	1719	69	5918	23	4	2553	92	8207

24	5	1724	120	6038	24	12	2565	288	8495
25	1	1725	25	6063	25	4	2569	100	8595
26	1	1726	26	6089 (49.8%)	26	4	2573	104	8699
27	5	1731	135	6224 (50.9%)	27	4	2577	108	8807
28	6	1737	168	6392	28	3	2580	84	8891
29	2	1739	58	6450	29	4	2584	116	9007
30	3	1742	90	6540	30	6	2590	180	9187
31	3	1745	93	6633	31	5	2595	155	9342
32	1	1746	32	6665	32	4	2599	128	9470
33	2	1748	66	6731	33	2	2601	66	9536
35	1	1749	35	6766	34	1	2602	34	9570
36	2	1751	72	6838	35	1	2603	35	9605
37	4	1755	148	6986	37	4	2607	148	9753
39	3	1758	117	7103	39	2	2609	78	9831
40	2	1760	80	7183	40	1	2610	40	9871
42	2	1762	84	7267	41	3	2613	123	9994 (50.2%)
43	1	1763	43	7310	42	1	2614	42	10036
44	2	1765	88	7398	43	3	2617	129	10165
46	3	1768	138	7536	44	2	2619	88	10253
47	1	1769	47	7583	45	1	2620	45	10298
48	5	1774	240	7823	47	1	2621	47	10345
52	2	1776 (98%)	104	7927 (64.8%)	48	1	2622	48	10393
53	1	1777	53	7980	50	1	2623 (97.9%)	50	10443
54	2	1779	108	8088 (66.2%)	51	1	2624	51	10494
56	1	1780	56	8144	52	1	2625	52	10546
57	2	1782	114	8258	53	3	2628	159	10705
59	1	1783	59	8317	54	4	2632	216	10921
62	1	1784	62	8379	55	1	2633	55	10976
68	1	1785	68	8447	56	3	2636	168	11144
70	1	1786	70	8517	57	1	2637	57	11201
71	1	1787	71	8588	58	2	2639	116	11317
72	1	1788	72	8660	60	1	2640	60	11377
74	1	1789	74	8734	63	1	2641	63	11440
76	1	1790	76	8810	69	3	2644	207	11647
78	1	1791	78	8888	71	2	2646	142	11789
81	1	1792	81	8969	81	1	2647	81	11870
85	3	1795	255	9224	83	2	2649	166	12036
89	1	1796	89	9313	88	1	2650	88	12124
100	1	1797	100	9413	89	1	2651	89	12213
105	1	1798	105	9518	91	1	2652	91	12304
109	1	1799	109	9627	92	1	2653	92	12396
116	1	1800	116	9743	100	1	2654	100	12496
117	1	1801	117	9860	108	1	2655	108	12604
122	1	1802	122	9982	109	1	2656	109	12713

126	1	1803	126	10108	124	1	2657	124	12837
130	1	1804	130	10238	125	1	2658	125	12962
135	1	1805	135	10373	136	1	2659	136	13098
146	1	1806	146	10519	137	1	2660	137	13235 (66.4%)
154	1	1807	154	10673	140	1	2661	140	13375
186	1	1808	186	10859	143	1	2662	143	13518
188	1	1809	188	11047	145	2	2664	290	13808
245	1	1810	245	11292	178	1	2665	178	13986
355	1	1811	355	11647	180	1	2666	180	14166
575	1	1812 (100%)	575	12222 (100%)	191	1	2667	191	14357
общо	1812	1812	12222	12222	201	1	2668	201	14558
					240	1	2669	240	14798
					242	1	2670	242	15040
					268	1	2671	268	15308
					289	1	2672	289	15597
					297	1	2673	297	15894
					299	1	2674	299	16193
					403	1	2675	403	16596
					525	1	2676	525	17121
					589	1	2677	589	17710
					661	1	2678	661	18371
					1549	1	2679 (100%)	1549	19920 (100%)
					общо	2679	2679⁶	19920⁷	19920

В диапазона на ниските честоти съпоставката между ХимнКлОхр и СловаКлОхр дава сходни резултати. Относителният дял на еднократно употребените думи спрямо дължината на словника в ХимнКлОхр е 44.5%, а в СловаКлОхр 45.3%. Групата на хапаксите в двата словни масива покрива съответно 6.6% от обема на текста в ХимнКлОхр и 6.1% в СловаКлОхр. Усреднено разминаванията в съответните показатели в различните групи честоти от този диапазон не надвишават 1.5%–2% – пренебрежимо малка разлика, която свидетелства за устойчивост на стила на автора и в двата жанра произведения. Това личи и в приблизителното припокриване на следните данни: и в единия, и в другия словен масив $\frac{1}{5}$ от текста се покрива от употребата на думи, срещащи се от 1 до 5 пъти. Съответно около $\frac{1}{4}$ от текста на ХимнКлОхр съставляват най-рядко употребимите думи с честота до 6–7 употреби, а на СловаКлОхр тези с до 8 регистрации. В диапазона на рядката лексика в творчеството на Климент Охридски се оказва и покритието на $\frac{1}{3}$ от текстовия масив независимо от жанра. В тази част попадат думите с фреквенция до 10–11 явявания за ХимнКлОхр и до 13 за СловаКлОхр. В рамките на ниските честоти и за двете групи произведения се достигат също и 90-те % от дължината на словника – за ХимнКлОхр това е за сметка на думите с честота до 12–13 словоупотреби, а за СловаКлОхр – на тези с фиксация до 11 пъти.

Съществени разминавания в показателите се наблюдават в диапазона на средните честоти. Тук се достигат 50% от обема на текста, който се покрива от думите с употреба до 26–27 пъти за ХимнКлОхр. За СловаКлОхр половината от обема на текста се съотнася с употребата на думи, срещащи се до 41 пъти (т.е. почти 1 път и половина по-чести в срв. с ХимнКлОхр). На границата на средната и високата честота и в двата словни масива се намира покритието на 98% от дължината на словника (за ХимнКлОхр това става за сметка на думите с употреба до 52 пъти, а за СловаКлОхр – на тези с до 50 регистрации). Това означава, че като цяло за творчеството на този книжовник независимо от жанровата специфика 2% от дължината на словника се пада на най-често употребяваните думи.

В рамките на високите честоти и за двата словни масива се изпълват $\frac{2}{3}$ от обема на текста. За ХимнКлОхр това се постига за сметка на думите с фреквенция до 54 употреби (в началото на диапазона), а за СловаКлОхр – на тези, срещащи се до 137 пъти (в средата на диапазона с разлика в числовия показател 2.5 пъти). Това означава, че съпоставимо с химнографските произведения на Климент Охридски в омилетичните творби на същия автор по-малък процент често срещана лексика покрива по-голям процент текст. В ХимнКлОхр преобладава дялът на средно честотните думи в срв. със СловаКлОхр, където повече са думите с висока честота. Разнообразието в рядката лексика е равностойно и за двата словни масива. Въз основа на направените наблюдения се налага изводът за стабилност на стила на автора във всичките му произведения без оглед на жанровата им принадлежност. Всъщност различията, които се набиват на очи (съотношението между честотната амплитуда на думите и покритието съответно на $\frac{1}{2}$ и на $\frac{2}{3}$ от текста), е обяснимо със значителната разлика в абсолютната дължина на словника и обема на текста между ХимнКлОхр и СловаКлОхр, която и в двата случая възлиза на около 1.5 пъти преднина за СловаКлОхр.

Съществен елемент от статистическата оценка на всеки текст е неговото лексемно многообразие. В СловаКлОхр то възлиза на 14.5% (Христова/Hristova 1994: 9), а за ХимнКлОхр – на 14.8% (Илиева/Иlieva 2013в). Единството между СловаКлОхр и ХимнКлОхр и по този показател е очевидно⁸.

Друга важна характеристика на глотометричния профил на текста е т. нар. индекс на повторемостта⁹. За ХимнКлОхр той е 8.9¹⁰ а за СловаКлОхр – 7.4 (Христова/Hristova 1994: 9), т.е. с 1.5% по-малък. Тази разлика е обяснима с използването на много постоянни епитети и сравнения в поезията¹¹.

Разпределението на думите по части на речта в рамките на сравняваните словници се илюстрира от Таблица № 2¹².

Разбивката по части на речта в отделните групи честоти показва, че в ХимнКлОхр има превес по всички диапазони в употребата на прилагателните спрямо СловаКлОхр, както следва: при единичните употреби разликата е 6%, при двукратните – 5%, при трикратните – около 1%, при четирекратните стойностите са почти еднакви, при петкратните обаче процент-

Таблица № 2.

Речник	Честота	Глаголи	Съществителни	Прилагателни	Други	Общо
ХимнКлОхр	1	271 (33.6%)	262 (32.5%)	204 (25.3%)	69 (8.56%)	806 (44.4)
СловаКлОхр	1	386 (33.8)	435 (38.1)	228 (19.9%)	166 (8.2)	1215 (45.3%)
ХимнКлОхр	2	107 (38.9%)	92 (33.4%)	61 (22.18%)	15 (5.45%)	275 (15.1%)
СловаКлОхр	2	163 (35.7)	178 (39%)	81 (17.8%)	34 (7.5%)	456 (17.02%)
ХимнКлОхр	3	45 (31.25%)	54 (37.5%)	28 (19.4%)	17 (11.8%)	144 (7.9%)
СловаКлОхр	3	89 (39.4%)	80 (35.4%)	42 (18.6%)	15 (6.6%)	226 (8.4%)
ХимнКлОхр	4	42 (36.5%)	43 (37.4%)	22 (19.13%)	8 (7%)	115 (6.3%)
СловаКлОхр	4	44 (34.6%)	48 (37.8%)	24 (18.9%)	11 (8.7%)	127 (4.7%)
ХимнКлОхр	5	19 (26.76%)	32 (45%)	17 (23.9%)	3 (4.22%)	70 (3.8%)
СловаКлОхр	5	39 (34.5)	50 (44.2)	16 (14.23)	3 (7.07%)	113 (4.2%)
ХимнКлОхр	Общо	587 (32%)	655 (37%)	395 (22%)	176 (10%)	1813 (100%)
СловаКлОхр	Общо	916 (33.9%)	1031 (38%)	494 (18.3%)	238 (9.8%)	2679 (100%)

ното различие е почти 10 пункта. Усреднено за целия масив разликата е 4% повече прилагателни в ХимнКлОхр спрямо СловаКлОхр. При глаголите и съществителните се наблюдават колебания, но в крайна сметка за целия текстов масив на СловаКлОхр тези части на речта са с по-висок процент на употреба спрямо ХимнКлОхр – при съществителните разликата е в рамките средно на 1%, а при глаголите – около 2%.

Интересно е да се направи сравнение на процентните съотношения между различните части на речта в рамките на словника за ХимнКлОхр и СловаКлОхр със същите данни за речника на Садник-Айцетмюлер, Беседата на Презвитер Козма, словата на Климент Охридски, ЕзF.461 и ПовВрЛ, които са били подлагани на подобни изследвания¹³:

Таблица № 3.

Части на речта	ХимнКлОхр	СловаКлОхр	ЕзF.461	ПрезвК	ЧХр	ПЧрнз	ПовВрЛ	СА
съществителни	37	38.2	41.5	35.44	42.33	37.15	45.8	42.76
глаголи	32	33.8	34	37.26	16.8	35.06	32.6	31.06
прилагателни	22	18.4	16	14.33	11.23	14.65	13.2	18.15
други ¹⁴	10	7.9	8.42	12,97	29.56	13.125	8.4	8.03

Данните показват най-съществено разминаване в процентните съотношения между прилагателните и другите самостоятелни части на речта (по-специално съществителни и глаголи) в ХимнКлОхр, от една страна, и взетите за сравнение представители на средновековната проза, от друга. Докато в ХимнКлОхр съотношението е 1:3, в ЕзF.461 и ПрезвК то е 1:5, в

ПовВрЛ – 1:6, а в СА – 1:4. Най-близки до ХимнКлОхр са стойностите на СловаКлОхр – 1:3 срещу 1:3.9, което може да се обясни със стиловите особености на Климентовото перо.

Таблицы № 4а, 4б и 4в илюстрират процентните съотношения между отделните лексикосемантични групи съществителни в съпоставяните словни масиви:

Таблица № 4а

Отглаголни имена ¹⁵	-ниѐ	-Øъ	-тиѐ	-ъкъ	-ьба	-знь	-тва
СловаКлОхр	133 (70%)	36 (19%)	7 (4%)	3 (2%)	1 (0.5%)	6 (3%)	4 (2%)
ХимнКлОхр	106 (59%)	54 (30%)	7 (4%)	1 (1%)	4 (2%)	3 (2%)	3 (2%)

Особеностите при образуването на отглаголните съществителни имена в произведенията на Климент Охридски изцяло съвпадат с тенденциите в езика от същото време. С най-много деривати и в двата словника, както и на макроравнище е формантът -ниѐ. Прави впечатление високият процент конверсиви на -Øъ в речевия фнд на ХимнКлОхр в срв. със СловаКлОхр, което е за сметка на по-малкия дял на производните на -ниѐ. Това предпочитание би могло да се обясни както с изискванията на прозодията в поезията, така също и с предимството в случая на народните форми, към които спада този модел.

Таблица № 4б

Абстрактни имена ¹⁶	-ѝтво	-ѝвниѐ	-ниѐ	-остъ	-ота	-ьда	-нна	-ьни
СловаКлОхр	22 (23%)	7 (8%)	35(37%)	10 (11%)	7 (7%)	2 (2%)	8 (9%)	3 (3%)
ХимнКлОхр	27 (32%)	5 (6%)	13(16%)	13 (16%)	10(12%)	8 (10%)	7 (8%)	0 (0%)

Предпочитанията при словообразуването на абстрактните имена в творчеството на Климент Охридски като цяло следват тенденциите в езика от епохата. С най-много деривати в ХимнКлОхр, както и в преобладаващата част от контролните текстове е наставката -ѝтво, докато в СловаКлОхр първенството държи суфиксът -ниѐ (подобно нещо се наблюдава и в Ефр Сир). По отношение на по-редките суфикси картината и в двата словни масива е сходна с тази в останалите писмени паметници от съответния период.

Таблица № 4в

Имена на лица ¹⁷	-(ьн)икъ	-ъць	-тель	-ян-	-инъ	-ьца м	-(ьн)ица
СловаКлОхр	41 (43%)	20 (21%)	19 (20%)	1 (1%)	3 (3%)	1 (1%)	11 (11%)
ХимнКлОхр	27 (31%)	17 (20%)	26 (30%)	2 (2%)	3 (3%)	0 (0%)	12 (14%)

Тенденциите при словообразуването на имената за лица в творчеството на Климент Охридски общо взето се припокриват с тези в езика от съответния исторически период. С най-много деривати и в двата словни масива, както и във всички контролни текстове е наставката **-(ън)икъ**. На следващо място в ХимнКлОхр е формантът **-тель** с преднина цели десет пункта пред **-ъць**. В СловаКлОхр показателите на тези два суфикса са сближени, докато в макросистемата на езика втора позиция твърдо държи **-ъць**. Това отклонение в поетическите творби на книжовника вероятно е признак за по-високата стилизираност на изказа в тях, характеризиращо се с повишена употреба на думи с книжно маркирания формант **-тель**. Относително висок е процентът на имената за лица от ж.р., особено в ХимнКлОхр, което е в пряка връзка с широко застъпената мариологична тематика в поезията. По отношение на по-редките суфикси картината е сходна с тази в останалите писмени паметници от епохата. Не се откриват производни на **-чни**, **-аръ**, **-таи** и **-ъни**.

Процентните съотношения в лексикосемантичната група на качествените прилагателни в езика на Климент Охридски са, както следва:

- прилагателни с формант **-ънъ**: ХимнКлОхр – 90.25%; СловаКлОхр – 88.5%¹⁸.
- прилагателни с други форманти: ХимнКлОхр – 9.75%; СловаКлОхр – 11.5%.

Делът на адективираните причастия в съпоставимите словни масиви е съответно за ХимнКлОхр 14.09%, а за СловаКлОхр 10.7%¹⁹.

Данните показват, че словообразуването на прилагателните и адективираните причастия в творчеството на Климент Охридски съответства на тенденциите, характеризиращи като цяло българския език от този период.

Количественото съотношение между словообразователните модели в творчеството на Климент Охридски при наречията, произведени от основа на прилагателни имена, е доста твърдо – 92% наречия на **-о** срещу 8% на **-ѣ** в СловаКлОхр и 92.6% срещу 7.4% в ХимнКлОхр. Това напълно отговаря на наклонностите в макросистемата на езика.

В СловаКлОхр и ХимнКлОхр са застъпени 18 префиксни модела от 21 регистрирани в палеославистичните лексикографски справочници²⁰. Ето съотношенията в проценти между тях:

СловаКлОхр: **въ-** 4.5%, **въз-** 8.9%, **до-** 1.1%, **за-** 3.8%, **из-** 7.8%, **на-** 5.2%, **о-** 5.7%, **об-** 4.5%, **отъ-** 4.04%, **по-** 16.5%, **подъ-** 0.45%, **при-** 5.7%, **про-** 5.9%, **прѣ-** 6.3%, **прѣд-** 1.1%, **раз-** 3.4%, **съ_{1,2}** 8.4%, **оу-** 6.25%

ХимнКлОхр: **въ-** 3.34%, **въз-** 9.45%, **до-** 1.25%, **за-** 2.2%, **из-** 7.6%, **на-** 4.7%, **о-** 5.2%, **об-** 3.7%, **отъ-** 2.08%, **по-** 13.09%, **подъ-** 0.1%, **при-** 5.3%, **про-** 6.8%, **прѣ-** 10.5%, **прѣд-** 0.9%, **раз-** 4.4%, **съ_{1,2}** 10.4%, **оу-** 8.3%.

Съпоставката с други текстове от епохата показва, че по отношение на представяното словообразуване Климент Охридски следва тенденциите, характерни изобщо за стб. език²¹. Прави впечатление високият процент формации с представка *прѣ-* в ХимнКлОхр, което е обяснимо със засилената употреба в поетичните творби на елативни форми.

Важен маркер за книжовната школа и за идиолекта на автора е употребата на лексикалните форми и синтактичните структури с негация (Спасова/Spasova 2008: 158). Основните средства за изразяване на отрицание в стб. език обикновено са деривация с *не-*, префиксални образувания с *вѣз-*, както и словосъчетания с предлог *вѣз*²².

В СловаКлОхр формациите с *не-* съставляват 58.3% (= 98 употреби), тези с *вѣз-* 17.26% (= 29 употреби), а словосъчетанията с предлог *вѣз* – 24.4% (41 употреби). Респективно в ХимнКлОхр на производните с представка *не-* се падат 44.9 % (= 66 употреби), на тези с *вѣз-* 18% (= 27 употреби), а на съчетанията с предлог *вѣз* 26.3% (= 39 употреби). Съпоставката между двата словни масива, както и с данните от други писмени паметници показва еднакви тенденции при образуването на лексикални форми и синтактични структури с негация.

Известно е, че за стила на средновековните книжовници е особено характерно използването на *composita*. В ХимнКлОхр те са 117, ще рече 6.45% от дължината на словника. В това число влизат 63 прилагателни (53.8%), 41 съществителни (35%), 10 наречия (8.5%) и 3 глагола (2.5%). В СловаКлОхр тази категория думи възлиза на 223 единици, от които 130 прилагателни (58.3%), 74 съществителни (33.2%), 12 глагола (5.4%) и 7 наречия (3.1%). Това се равнява на 8%, сиреч около 1/12 от речниковия фонд на омилетичното наследство на писателя (Христова/Hristova 1994: 19), като 118 от лексикалните единици (53%, т.е. над ½) не са регистрирани в КСП. Тридесет и осем от словосложенията са общи за двата речника (т.е. 17% от двукомпонентните образувания в СловаКлОхр и 32.4% в ХимнКлОхр, или почти 1/3). 19 от тези 38 композита не се срещат в КСП²³. И в двата масива сложните прилагателни съставляват повече от половината словни единици от съответната категория думи, което показва основно орнаменталната функция на тази лексика и в двата жанра произведения. В СловаКлОхр най-чести сложни думи са *благодать* (22), *благословити* (18) и *богородица* (10), а в ХимнКлОхр – *богородица* + *богородицьнъ* (19 + 18), *богогласъ* (28) и *страстотръпць* (12).

Сумарно сложните думи в СловаКлОхр се срещат 400 пъти (2% от всички словоупотреби). 156 словосложения имат честота 1, 33 – честота 2, 9 – честота 3, 12 – честота 4, 5 – честота 5, по 2 – честота 6 и 7, по 1 – честота 9, 10, 11 и 22. Съответно в ХимнКлОхр двусъставните формации имат общо 286 употреби (2.3% от обема на текста) – показател, съотнесим с този в омилетичните творби на същия книжовник. 70 композита са с

честота 1, 21 – с честота 2, по 6 – с честота 3 и 4, 1 – с честота 5, 3 – с честота 6, 1 – с честота 7, 4 – с честота 8 и по 1 – с честота 10, 11, 12, 18 и 19. Следователно повечето от двусъставните формации в изследваните словни масиви са редки. Относителният дял на еднократно и двукратно употребените в СловаКлОхр е по-голям (84.8%) в срв. с ХимнКлОхр, където този показател е 77.7%. В поетическите творби на книжовника се срещат повече словосложения с фреквенция над 5, което е обяснимо с по-широкото използване на постоянни епитети в този жанр във връзка с нуждите на прозодията.

В ХимнКлОхр са застъпени 38 различни вида двусъставни формации според компонент А, което прави 32.5% разнообразие на композиционни модели в масива. От тях 11 са груповите (с 3 и повече представители от модел). 23 са засвидетелствани в КСП (от общо 54 известни – Цейтлин/Tseitlin 1986: 271). В СловаКлОхр се срещат 61 композиционни модела според компонент А, от които 19 в три и повече словосложения. Това означава, че разнообразието на композиционни модели в омилетичното наследство на книжовника е 27.4%. 27 от регистрираните в него модели са познати от КСП.

Важен маркер за книжовната школа и за идиолекта на автора е употребата на заета лексика. Процентният дял на чуждите думи в СловаКлОхр е 4.42%, а в ХимнКлОхр – 5%. Сравнението с други стб. текстове показва, че и в творчеството на Климент Охридски, както и в преславските паметници процентът на лексикалните заемки е не повече от 10% в зависимост от жанра. В КСП този показател е двойно по-голям (18.5%)²⁴.

Сумарно в двата съпоставяни словни масива общите лексеми наброяват 989. Това означава, че 36.9% (т.е. повече от 1/3) от лексиката в СловаКлОхр е обща с ХимнКлОхр, където пък този показател заради по-малката дължина на словника скача на цели 54.5%, ще рече повече от половината лексика в ХимнКлОхр е обща със СловаКлОхр. Тук влизат, разбира се, някои от първите 300 думи с най-висока честота в двата речника, между които служебни думи (предлози, съюзи, частици, местоимения), наименования за основни действия и състояния (быти, реши, видѣти, имѣти, приѣти, /съ/творити, дати)²⁵, времеви понятия (нынѣ, дньсь, прѣждѣ), конкретна лексика – названия на телесни части (тѣло, срьдцьѣ, рѣка), роднинска терминология (отъць, сынъ, мати), природни обекти и феномени (небо, зѣмля, огнь, гора), абстрактна лексика – фундаментални мирогледни понятия (богъ + божии, божество + божьствьнъ, господъ, христосъ + христовъ, слово, сватъ, грѣхъ + грѣховьнъ, доухъ + доуховьнъ, доуша, цръкы, апостолъ и т.н.), ключови (опорни) думи, чиято висока честота на употреба в текстовете е обусловена от тяхното съдържание (радovati сѧ, молитва, страсть) и говори за общност на тематиката на ХимнКлОхр и СловаКл Охр²⁶.

Любопитно е да се направи съпоставка между двата словни масива с оглед на текстовото покритие по основни тематични групи лексика, обхващащи думи от различни граматически категории, отнасящи се до определена понятийна сфера. Наблюденията дават следните резултати:

Най-висок процент текстово покритие се пада на различните Божии имена, в които влизат думите *богъ* + относителното прилагателно *божии*, *господъ* + *господънъ* и *христосъ* + *христовъ*, които в ХимнКлОхр покриват общо 3.5 % от обема на текста, а в СловаКлОхр – 2.6%. На второ място се нарежда т.нар светлинна лексика, на която в песенното творчество на книжовника се падат 2.8% текстово покритие²⁷, а в СловаКлОхр – 1.05%. Трета позиция заема елативната лексика²⁸. В ХимнКлОхр тя обхваща 2.17% от обема на текста, а в СловаКлОхр – едва 0.68%. Следва мариологичната лексика с 1.6% текстово покритие в ХимнКлОхр²⁹, а в СловаКлОхр – само с 0.19%. На думите от тематичното обединение ‘*слава, величание*’ в ХимнКлОхр се падат 1.48%³⁰, а в СловаКлОхр – 0.7%. Приблизително равни (в рамките на десети под 1%) са стойностите на текстовото покритие в двата словни масива, както и във всеки поотделно помежду им на думите от основни теми за средновековната литература като *радост и веселие* – 0.63% в ХимнКлОхр срещу 0.54% в СловаКлОхр; *вяра* – 0.4% в ХимнКлОхр срещу 0.53% в СловаКлОхр; *молитва* – 0.6% в ХимнКлОхр срещу 0.2% в СловаКлОхр; *любов* – 0.3% в ХимнКлОхр срещу 0.5%.

Интересна е и съпоставката на текстовото покритие, което имат личните и лично-притежателните местоимения от различните лица и числа в двата словни масива. Това позволява да се определи преобладаващият ракурс на произведенията от съответните жанрове. В ХимнКлОхр местоименията, означаващи 1 л. ед.ч. (*азъ* и *мои*) съставляват 1.8% от обема на текста, а в СловаКлОхр – 0.7%. Тези за 1 л. мн.ч. (*мы*, *нашъ*) покриват съответно 1.5% текст в песенното творчество на книжовника и 1.16% в омилетичните му творби. Респективно на местоименията за 2 л. ед.ч. (*ты*, *твои*) в ХимнКлОхр се падат цели 4.1%, а в СловаКлОхр едва 0.6%. За 2 л. мн.ч. (*вы*, *вашъ*) тези показатели съответно са: в поезията на автора 0.1%, а в прозата му 0.4%. Данните показват, че за химнографията е най-характерен ракурсът на 2 л. ед.ч., т.е. на обръщението към обекта на опоегизирането (обикновено единичен, много по-рядко множествен, за което свидетелства niskият процент на 2 л. мн.ч.). Значимо е мястото в поезията и на гледната точка на 1 л. – както в ед.ч. за означаване на отделния индивид, така и в мн.ч. за означаване на лирическият Аз + колектива, с който той се идентифицира. В омилетичната литература се откроява най-вече употребата на 1 л. мн.ч. – ракурсът на социума и принадлежащия към него говорител.

И така, в тази публикация на едно по-високо ниво на обобщение бяха съпоставени данните от предходни и нови статистически анализи на Климентовите произведения – от една страна, омилетичните, а от друга, хим-

нографските. Очертаха се общите особености в стила и езика на книжовника, характеризиращи всички негови творби, независимо от жанровата им специфика, както и произтичащите от нея различия между тях.

Установено бе единство между СловаКлОхр и ХимнКлОхр по показателите лексемно многообразие, относителен дял на еднократно употребените думи и чуждоезичните лексикални единици спрямо дължината на словника и покритието на текста, словен фонд (обща лексика между двата масива над 1/3 за СловаКлОхр и над половината за ХимнКлОхр). Константираното различие по отношение употребата на повече прилагателни в песенното творчество на книжовника в съпоставка с омилетичните му творби до голяма степен се неутрализира при сравняване на процентните съотношения между различните части на речта в рамките на ХимнКлОхр и СловаКлОхр със същите данни за други писмени паметници от епохата. Сравнението показва най-съществено разминаване в процентните съотношения между прилагателните и другите самостоятелни части на речта (по-специално съществителни и глаголи) в ХимнКлОхр, от една страна, и взетите за сравнение представители на средновековната проза, от друга, но същевременно регистрира, че всъщност най-близки до ХимнКлОхр са стойностите тъкмо на СловаКлОхр, обяснимо със стиловите особености на Климент.

Характеристиките при речепроизводството на различните лексикосемантични категории думи (отглаголни съществителни, абстрактни наименования, имена на лица, прилагателни, наречия, лексикални форми и синтактични структури с негация, композити, префигирани производни) в произведенията на Климент Охридски като цяло съвпадат с тенденциите в езика от същото време. В границите на тези общи тенденции се наблюдават определени отклонения, напр. по-висок процент конверсиви на -Øъ за сметка на дела на производните на -ниѹ в речевия фонд на ХимнКлОхр в сравнение със СловаКлОхр, което би могло да се обясни както с изискванията на прозодията в поезията, така също и с предпочитането в случая на народните форми, към които спада този модел. Или пък при абстрактните наименования първенството на суфикса -ниѹ в СловаКлОхр срещу предимството на наставката -ѹство в ХимнКлОхр и в преобладаващата част от контролните текстове. Или при имената за лица преднината в ХимнКлОхр на наставката -тѣль пред предпочитаната в макросистемата на езика -ѹць – отклонение, вероятно дължащо се на по-високата стилизираност на изказа в поетическите творби на книжовника, изразена с повишена употреба на думи с книжно маркирания формант -тѣль. Или относително високият процент на имената за лица от ж.р. и на деривати на представката прѣ-, особено в ХимнКлОхр, което е в пряка връзка с широко застъпената мариологична тематика и със засилената употреба на елативни форми в поезията. Или сравнително по-малкият дял на еднократно и

двукратно употребените думи в ХимнКлОхр спрямо СловаКлОхр и съответно по-високият индекс на повтораемост в поезията на книжовника, аргументируем с по-широкото използване на постоянни епитети в този жанр във връзка с нуждите на прозодията.

Всички изнесени факти свидетелстват за стабилност на авторския стил във всичките му творби и за единство на индивидуалния му дискурс с българския език от това време.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Обратният речник е достъпен за ползване на адрес:

<http://www.abcdar.com/pubs/СловаКлОхр%20обратен%20списък%20ред.pdf>

² Използвани са данни от предходни статистически изследвания, а също и собствени изчисления по налични лексикографски описания към отделни паметници. Вж. в Източници.

³ Методологията е заимствана от Вялкина, Лукина/Vialkina, Lukina 1966: 265 и Zipf 1949: 22–23.

В различни цветове се маркират отделните диапазони честоти – в бяло диапазонът на редките и единичните употреби (от 1 до 14 явявания), в светлосиво диапазонът на среднечестотната лексика (от 15 до 50 употреби) и в по-тъмно сиво диапазонът на честата лексика (над 50 регистрации). В първата колонка се посочва честотата на думите във възходящ ред, а във втората – количеството думи с дадена честота. В третата графа се отбелязва отново количеството думи, но с нарастване, като всяко следващо множество се прибавя към предходното. В обхвата на редките думи се привежда и процентът на всяка отделна група спрямо общата дължина на словника. Същата информация се дава и на границата на трите диапазона, както и на предела на $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{3}$ и $\frac{1}{2}$ от съвкупността на словника на ХимнКлОхр и СловаКлОхр, като съпоставимите данни се бележат с еднаква маркировка. В четвъртата колона се указва общото количество словоупотреби на думите със съответната честота, а в петата – броят словоупотреби с нарастване. Тук отново в обхвата на редките думи се привежда и процентът на всяка отделна група, но вече спрямо общия обем на целия текст. Както и в третата графа същата информация се дава и на границата на трите диапазона, а също и на предела на $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{3}$ и $\frac{1}{2}$ от съвкупността на словника на ХимнКлОхр и СловаКлОхр, като съпоставимите данни се маркират еднакво.

⁴ Съществуващите известни разминавания в нашите статистически данни спрямо изнесените от И. Христова са в рамките на статистическата грешка и не променят крайните резултати.

⁵ За сравнение тук привеждаме резултатите от математическите изчисления за ХимнКлОхр и СловаКлОхр, успоредени с данните на някои други текстове:

ХимнКлОхр – приблизително на един процент лексеми от словника (18 думи, срещащи се 3083 пъти) съответстват 25.2% текст, т.е. 1% от словника покрива около 1/4 текст, а най-честата дума (употребявана 575 пъти) покрива 4.7% от текста. Приблизително 5% от словника (99 думи) покриват около 1/2 текст – 52.68%. 89% от текста се покрива с употребата на 732 думи, съставляващи 40.37% от словника. На останалите 1152 думи, употребявани един (806 единици) или два пъти (275 единици) и съставляващи 59.63% от словника, се падат 11% от текста. Изчисленията са направени от Т. Илиева (Илиева/Ilieva 2013в: 59–77).

СловаКлОхр – приблизително на 1% от лексемите в словника (30 думи, срещащи се 7884 пъти) съответстват 39.6% текст, т.е. 1% от словника покрива около 2/5 текст, а само една най-честа дума (употребявана 1549 пъти) покрива 7.7% текст. 7.5% от словника (202 думи) покриват близо 2/3 от текста, или 65.9%. 89.3% текст се покрива от употребата на 1001 думи, съставляващи 37.3% от словника. Останалите 1678 думи (62.7% от словника) покриват 10.7% от текста. Това са думи, употребявани 1 път (1215 единици) или 2 пъти (456 единици). Значението на тези рядко употребявани думи е очевидно – благодарение на тях лексикалният състав се обогатява с над два пъти повече думи в сравнение с по-често срещаните.

ПрезвК – приблизително на 1% лексеми от словника (23 думи, срещащи се 6365 пъти) съответстват 36% текст, т.е. 1% от словника покрива повече от 1/3 от текста, а най-честата дума (употребявана 1148 пъти) покрива 6.6% от текста. 5% от словника (115 думи) покриват приблизително 2/3 от текста – 62%. 89% от текста се покриват с употребата на 820 думи, съставляващи 35% от словника. На останалите 1540 думи, употребявани един (1105 единици) или 2 пъти (876 думи) и съставляващи 65% от словника, се падат 11% от текста. Данните се цитират по А. Давидов (Давидов/Davidov 1974: 291–292).

ЙоЕБ – приблизително на 1% лексеми от словника (30 думи, срещащи се 9240 пъти) съответстват 36.59% текст, т.е. 1% от словника покрива повече от 1/3 текст, а най-честата дума (употребявана 1271 пъти) покрива 5.03% текст. 6.01% от словника (200 думи) покриват почти 2/3 от текста – 65.38%. 89.29% от текста се покрива от употребата на 1156 думи, съставляващи 34.75%, т.е. около 1/3 от словника. На останалите 2170 думи, употребявани един (1638 думи) или два пъти (532 думи) и съставляващи 65.25%, т.е. почти 2/3 от словника, се падат 10.71% текст. Изчисленията са направени от Т. Илиева (Илиева/lieva 2011: 17).

ЧрнзХр – приблизително на 1% лексеми от словника (5 думи, срещащи се 317 пъти) съответстват 16.8% текст, т.е. 1% от словника покрива около 1/6 от текста, а най-честата дума (употребявана 126 пъти) покрива 6.67% текст. Приблизително 10% от словника (44 думи) съставляват малко повече от половината текст – 54.5%. Около 80% от текста се покрива от употребата на 151 думи и съответства на 32.61%, т.е. около 1/3 от словника. На останалите 243 думи, употребявани един (220 думи) или два пъти (91 думи) (67.39% от словника), се падат 11.66% от текста. Изчисленията са направени от Т. Илиева (Илиева/lieva 2014: 63).

ПЧрнз – приблизително на 1% лексеми от словника (20 думи, срещащи се 2420 пъти) съответстват 32.6% текст, т.е. малко над 1% от словника покрива около 1/3 текст, а най-честата дума (употребявана 550 пъти) покрива 7.4% текст. 4.16% от словника (60 думи) покриват около 1/2 текст – 50.56%. Приблизително 3/4 от текста (74.8%) се покрива от употребата на 263 думи, съставляващи 18.3% от словника. На останалите думи (81.7% от словника), употребявани по-малко от 5 пъти (1 път – 737 единици, 2 пъти – 237 единици, 3 пъти – 136 единици, и 4 пъти – 69 единици, или сумарно 1179 думи), се падат 25.2%, т.е. 1/4 от текста. Изчисленията са направени от Т. Илиева (Илиева/lieva 2013д: 75).

ЕзF.I. 461 – приблизително на 1% лексеми от словника (30 думи, срещащи се 11845 пъти) съответстват 33.11% текст, т.е. 1% от словника покрива около 1/3 текст, а най-честата дума (употребявана 1078 пъти) покрива 3% текст. Почти 5% от словника (154 думи) покриват приблизително 2/3 от текста – 60.93%. 93.6% от текста се покрива от употребата на 1490 думи, съставляващи 45.66% от словника. На останалите 1773

думи (54.34% от словника) се падат само 6.4% текст. Това са думи, употребявани един (1260 думи, т.е. 38.61%) или два пъти (513 думи, т.е. 15.72%). Изчисленията са направени от Т. Илиева (Илиева/lieva 2012: 16).

⁶ Според изчисленията на И. Христова тази цифра възлиза на 2778 единици (Христова/Hristova 1994: 8).

⁷ Според изчисленията на И. Христова тази цифра възлиза на 19653 единици (Христова/Hristova 1994: 9).

⁸ Лексемното разнообразие е равно на процентното съотношение между броя на лемите (дължина на словника) и словоупотребите (обем на текста). За сравнение лексемното многообразие в ПЧрнз е 19.41% (Илиева/lieva 2013д: 73), в ЕзФ.І.461 – 9.09% (Илиева/lieva 2012б: 11), в ПрезвК – 13.5% (по Христова/Hristova 1994: 9), в ПовВрЛ – 10% (по Христова/Hristova 1994: 9), в ЙоЕБ – 13.17% (Илиева/lieva 2011: 15), в ЧрнзХр – 24.5% (Илиева/lieva 2014: 200). Високият процент при ЧрнзХр и ПЧрнз вероятно се дължи на малкия словник, при който няма достатъчно насищане с високочестотна лексика.

⁹ Индексът на повторемостта се изчислява, като разделим общото количество словоупотребии на количеството лексеми в словника.

¹⁰ Посоченият у Илиева/lieva 2013в: 63 индекс 6.94 е сгрешен и следва да се поправи на 8.9.

¹¹ За сравнение в ПЧрнз индексът на повторемост е 5.15 (Илиева/lieva 2013д: 76), у ПрезвК – 7.48 (Давидов/Davidov 1974: 296), в Мерило Праведное – 7.25 (Вялкина, Лукина/Vialkina, Lukina 1966: 263), в ЧрнзХр – 4.07 (Илиева/lieva 2014: 203), в ПовВрЛ – 10 (Творогов/Tvorogov 1984: 13), в ЕзФ.І.461 – 11 (Илиева/lieva 2011: 23), а в ЙоЕБ – 7.59 (Илиева/lieva 2011: 19). В съвременната поезия, където този индекс е най-малък, той се движи около 3, в журналистиката е 4.1, а в научната литература – 6.2 (Jelínek, Веџка, Těšitclová 1961: 30).

¹² В първата графа се посочва словният масив, за който се отнасят данните, във втората – честотата на думите, в третата – количеството глаголи с дадена честота, в четвъртата – количеството съществителни, в петата – количеството прилагателни, в шестата – количеството останали думи (предлози, съюзи, местоимения, наречия и т.п.), и в последната – общата сума на лексемите със съответната честота.

¹³ При изводите, които се правят от това сравнение, трябва непременно да се отчита разликата между сравняваните речници. СА е речник на паметници, а останалите – речници на текстове. Въпреки известната некоректност на такова едно сравнение то е направено, защото на лексиката от КСП и съчиненията с твърдо установена в науката хронология до XI век, при все случайността, че разполагаме точно с тези паметници, се основава представата ни изобщо за старобългарската лексика.

¹⁴ В ХимнКлОхр наречията са 105, което прави 5.8% спрямо словника (Илиева/lieva 2013в: 60). За СловаКлОхр този показател е почти същият – 5.6% (Христова/Hristova 1994: 16).

¹⁵ За срв. процентното съотношение между различните словообразователни типове от групата на отглаголните имена в други текстове е, както следва: -ниџе – ИП 64%, ЙоЕБ 63%, ЙоЕШ 75%, ЕзФ.І.461 73%, ЕфрСир77%, ПЧрнз 66%, ПрезвК 62%, КСП 80%; -џџ – ИП 24%, ЙоЕБ 28%, ЙоЕШ 19%, ЕзФ.І.461 18%, ЕфрСир 15%, ПЧрнз 24%, ПрезвК 26%, КСП 12%; -тиџе – ИП 7%, ЙоЕБ 5%, ЙоЕШ 3%, ЕзФ.І.461 4%, ЕфрСир 2%, ПЧрнз 4%, ПрезвК 4%, КСП 3%; -џџџ – ИП 2%, ЙоЕБ 1%, ЙоЕШ 1%, ЕзФ.І.461 2%, ЕфрСир 2%, ПрезвК 2%, КСП 1%; -џџџџ – ЙоЕБ 1%, ЙоЕШ 0.6%,

ЕзF.I.461 1%, ЕфрСир 1%, ПЧрнз 3%, ПрезвК 2%, КСП 2%; -знь — ЙоЕБ 1%, ЙоЕШ 1%, ЕзF.I.461 1%, ЕфрСир 2%, ПЧрнз 1%, ПрезвК 2%, КСП 1%; -тва — ИП 3%, ЙоЕБ 1%, ЙоЕШ 1%, ЕзF.I.461 1%, ЕфрСир 1%, ПЧрнз 2%, ПрезвК 2%, КСП 1%.

¹⁶ За срв. процентното съотношение между различните словообразователни типове от групата на абстрактните наименования в други текстове е, както следва: -цство — ИП 27%, ЙоЕБ 52%, ЙоЕШ 36%, ЕзF.I.46 128%, ЕфрСир 28%, ПЧрнз 25%, ПрезвК 30%, КСП 32%; -цствие — ИП 4%, ЙоЕБ 7%, ЙоЕШ 5%, ЕзF.I.461 6%, ЕфрСир 10%, ПЧрнз 4%, ПрезвК 8%, КСП 10%; -ие — ИП 17%, ЙоЕБ 10%, ЙоЕШ 20%, ЕзF.I.461 24%, ЕфрСир 33%, ПЧрнз 20%, ПрезвК 22%, КСП 27%; -остъ — ИП 22%, ЙоЕБ 16%, ЙоЕШ 16%, ЕзF.I.461 15%, ЕфрСир 12%, ПЧрнз 25%, ПрезвК 15%, КСП 13%; -ота — ИП 12%, ЙоЕБ 6%, ЙоЕШ 8%, ЕзF.I.461 13%, ЕфрСир 6%, ПЧрнз 14%, ПрезвК 11%, КСП 7%; -ьда — ИП 7%, ЙоЕБ 1%, ЙоЕШ 1%, ЕзF.I.461 3%, ЕфрСир 1%, ПетърЧрз 3%, ПрезвК 2%, КСП 1%; -ина — ИП 11%, ЙоЕБ 6%, ЙоЕШ 11%, ЕзF.I.46 17%, ЕфрСир 7%, ПетърЧрз 6%, ПрезвК 8%, КСП 7%; -ьни — ЙоЕБ 2%, ЙоЕШ 3%, ЕзF.I.461 1%, ЕфрСир 2%, ПЧрнз 3%, ПрезвК 4%, КСП 2%.

¹⁷ За срв. процентното съотношение между различните словообразователни типове от групата на наименованията на лица в други текстове е, както следва: -(ьн)икъ — ИП 30%, ЙоЕБ 36%, ЙоЕШ 33%, ЕзF.I.461 41%, ЕфрСир 35%, ПЧрнз 37%, ПрезвК 38%, КСП 39%; -ьць — ИП 12%, ЙоЕБ 28%, ЙоЕШ 24%, ЕзF.I.461 16%, ЕфрСир 23%, ПЧрнз 21%, ПрезвК 19%, КСП 23%; -тьль — ИП 10%, ЙоЕБ 21%, ЙоЕШ 13%, ЕзF.I.461 12%, ЕфрСир 22%, ПЧрнз 18%, ПрезвК 16%, КСП 17%; -ян- — ИП 25%, ЙоЕБ 1%, ЙоЕШ 4%, ЕзF.I.461 12%, ЕфрСир 2%, ПЧрнз 3%, ПрезвК 1%; -инъ — ИП 4%, ЙоЕБ 5%, ЙоЕШ 10%, ЕзF.I.461 6%, ЕфрСир 4%, ПетърЧрз 5%, ПрезвК 7%, КСП 5%; -ьца м — ЙоЕШ 2%, ЕфрСир 2%, ПЧрнз 5%, ПрезвК 3%, КСП 3%; -(ьн)ица — ИП 18%, ЙоЕБ 6%, ЙоЕШ 8%, ЕзF.I.461 10%, ЕфрСир 6%, ПЧрнз 5%, ПрезвК 15%, КСП 7%.

¹⁸ За сравнение процентното съотношение на този модел спрямо останалите словообразователни типове от групата на качествените прилагателни в други текстове е, както следва: ИП — 80.23%; КСП — 82.26%; ЙоЕБ — 84.5%; ЕзF.I.461 — 79.13%; ЙоЕШ — 81.9%; ЕфрСир — 79.4%; ПЧрнз — 81.9%; ПрезвК — 72.6%; Изб1073г. — 82.9%; Сб1076г. — 74.5%; Средна стойност 82.15% .

¹⁹ За сравнение дялът на адективираните причастия в ИП е 6.95%, в КСП — 9.03%, в ЙоЕБ — 11%, в ЕзF.I.461 — 5.15%, в ЙоЕШ — 5.7%, в ЕфрСир — 10.87, в ПЧрнз — 7.24%, в ПрезвК — 10.9%, в Изб1073г. — 14.17%, в Сб1076г. — 5.94%. Средна стойност 9.81%.

²⁰ В тази бройка влизат само единичните префикси.

²¹ За сравнение привеждаме данни за процентните отношения между префиксалните модели в други паметници:

представки паметници	къ-	къл-	дъ-	дъл-	нъ-	нъл-	о-	об-	отъ-	по-	подъ-	при-	про-	пръ-	пръд-	ръ-	съ1-	съ2-	оу-
ПЧрнз	3.6	7.8	1.26	3.8	6.9	5.5	6.97	3.8	4.43	18.4	0.21	4.01	3.6	5.3	0.21	4.43	8.6	11	
ЙоЕБ	5.56	6.51	1.37	1.62	8.22	3.85	6.08	4.11	4.79	15.16	0.77	7.96	4.19	5.65	0.51	5.14	11.5	6.51	
ЙоЕШ	4.42	7.4	1.8	3.84	8.07	4.42	4.56	4.6	5.8	13.4	0.9	6.1	4.23	6.7	0.3	5.2	10.7	7.7	

КСП	4.4	8.2	1.5	3.9	8.1	3.4	4.85	4	4.34	13.73	0.73	6.51	4.56	7.31	0.9	4.75	9.58	9.58
ЕзF.I.461	4.8	8.8	0.7	2.8	7.2	6.8	5.5	4.17	4.1	15.7	0.4	5.9	4.9	5.3	0.5	5.4	12.6	8
ЕфрСир	4.1	7.5	1	3.1	7.7	4.3	6.1	4.6	4.42	16.6	0.5	5.6	4	5.5	0	4.6	10.6	9.1
ИП	5.3	7.1	1.24	3.1	8.8	3.6	6.4	4.4	3.23	14.4	0.6	4.07	4.4	5.5	2.14	4.5	11.6	9.1
Сб107бг.	5.1	9.07	2.03	3.1	9.35	6.2	7.5	5.09	6.75	15.2	0.83	7.4	4.35	6.01	0.46	5.9	13.1	11.1
Кирийер	3.8	10.6	1.3	2	8.2	4.2	5.9	4.2	4.3	15.15	0.56	5.7	3.9	5.9	0.9	0	10.1	12.6
Изб1073г.	4.5	6.8	1.6	0.9	6.76	4.1	7.7	4.5	5.45	15.2	0.9	5.7	4.23	5.9	0.8	4.5	11.1	8.7
ПрезвКозма	4.8	7.78	0.9	3.7	6.38	5.34	5.57	4.3	4.3	16.02	0.34	5.8	4.5	5.8	0.3	4.3	11.1	8.47
Средно %	4.47	8.13	1.31	2.9	7.7	4.73	6	4.3	4.46	15.27	0.56	5.8	4.58	6.28	0.69	4.34	10.7	8.95

²² За сравнение в ЕзF.I.461 формиранията на **не-** съставляват 54.3%, тези на **вез-** 16%, а словосъчетанията с предлог **вез** 29.7%. Данните са изчислени по Илиева/Пиева 2013а. В ПЧрнз формиранията на **не-** съставляват 77%, тези на **вез-** 9%, а словосъчетанията с предлог **вез** 14% (Илиева/Пиева 2013д: 83).

²³ За сравнение в ЕзF.I.461 процентният дял на тази категория думи е 2.8% (Илиева/Пиева 2006: 441), в ЙоЕБ 6% (Илиева/Пиева 2013б: 130), в ИП – 4.25% (Станков/Stankov 1994: 171), в ЧрнзХр 3% (Илиева/Пиева 2014: 206). От КСП това съотношение за Мар е 2.4%, за Син – 2.33%, за Евх – 4.65%, за Супр – 7.09% (Цейтлин/Tseitlin 1977: 41).

²⁴ За сравнение процентният дял на чуждите думи в КСП е 18.5% (Цейтлин/Tseitlin 1986: 36), в ЙоЕБ – 3% (Илиева/Пиева 2013б: 157), в ЕзF.I.461 – 6% (Илиева/Пиева 2012б: 24), в ПЧрнз – 2 % (Илиева/Пиева 2013д: 79), в ЧрнзХр – 11% (Илиева/Пиева 2014: 206), в ИП – 10.1% (Илиева/Пиева 2015: 119).

²⁵ Съпоставката между СловаКлОхр и ХимнКлОхр показва като цяло по-малко глаголи в групата на най-честите думи. Има разлика и в качествено отношение – докато в СловаКлОхр преобладават наименованията на основни действия, в ХимнКлОхр често се употребява по-малко базова глаголна лексика за сметка на характеризиращата.

²⁶ От ранговите списъци към ХимнКлОхр и СловаКлОхр се вижда, че думите с най-висока фреквенция се отличават и с най-голямо покритие по отношение на броя произведения, в които се срещат. Трябва също да се отбележи, че с изключение на някои стилистично ангажирани ключови (опорни) думи и част от конкретните наименования, реализиращи се като художествени метафори, лексиката с висока честота в съпоставяните словни масиви е неутрална в стилистично отношение.

²⁷ В този процент влиза употребата в ХимнКлОхр на думите **просвѣтити (сѧ)** – 72 пъти в 16 произведения, **слѣньцѣ** – 40 пъти в 14 произведения, **заря** – 28 пъти в 12 произведения, **прѣсвѣтъль** – 27 пъти в 12 произведения, **свѣтъть** – 25 пъти в 11 произведения, **свѣтъль** – 19 пъти в 9 произведения, **просвѣтити** – 18 пъти в 7 произведения, **вѣсияти** – 18 пъти в 10 произведения, **сияти** – 16 пъти в 11 произведения, **свѣтило** – 11 пъти в 5 произведения, **свѣтъло** – 11 пъти в 6 произведения, **трѣсвѣтъль** – 11 пъти в 8 произведения, **свѣтодавць** – 11 пъти в 7 произведения, **свѣтълость** – 8 пъти в 5 произведения, **озаряти** – 7 пъти в 4 произведения, **свѣтильникъ** – 5 пъти в 5 произведения, **златозарьнъ** – 4 пъти в 4 произведения, **трѣслѣньчьнъ** – 3 пъти в 2 произведения, **свѣтити** – 3 пъти в 1 произведение, по 3 пъти **просвѣтити**

(сѧ) и просвѣщениѣ съответно в 2 и 3 произведения, по 2 пъти свѣтъкти сѧ, свѣтозарьнѣ, свѣтоносѣнѣ, прѣсвѣтъло и просияти и 1 път трисияннѣ.

²⁸ В този процент влиза употребата в ХимнКлОхр на думите *Мария* – 12 пъти в 9 произведения, *дѣва* – 46 пъти в 14 произведения, *госпожда* – 42 пъти в 12 произведения, *богородица* – 19 пъти в 13 произведения, *богородичнѣ* – 18 пъти в 18 произведения, *дѣвая* – 10 пъти в 2 произведения, *дѣвица* – 11 пъти в 7 произведения, *застѣпница* – 7 пъти в 4 произведения, *приснодѣва* – 6 пъти в 4 произведения, *прѣрадованая* – 6 пъти в 4 произведения, *дѣвство* – 5 пъти в 2 произведения, *взмжжъная*, *помощница* – 4 пъти в 4 произведения, *богомати* и *матернѣ* – по 3 пъти в по 3 произведения, *взневѣстъная* 2 пъти в 1 произведение, по 1 път *прѣрадованая*, *приснодѣвая*, *дѣвичь*, *дѣвичьскѣ*, *богонѣвѣста*, *богонѣвѣстъная*.

²⁹ В това обединение влизат всички деривати с елативните форманти *прѣ-*, *всѣ-* и *лѣгногѣ-*.

³⁰ В тази група влиза употребата в ХимнКлОхр на думите *слава* – 31 пъти в 14 произведения, *величати* – 18 пъти в 12 произведения, *вѣспѣкти* – 15 пъти в 9 произведения, *славити* – 13 пъти в 5 произведения, *вѣспѣвати* – 11 пъти в 7 произведения, *прославяти* – 8 пъти в 5 произведения, *прѣславнѣ* – 6 пъти в 6 произведения, *славнѣ* – 3 пъти в 2 произведения, *похвала* – 3 пъти в 3 произведения, по 2 пъти *похвалениѣ* и *похвальнѣ*, по 1 път *хвалениѣ*, *хвальнѣ* и *вѣсхвалити*.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Вялкина, Лукина 1964: *Вялкина, Л., Г. Лукина*. Опыт применения некоторых методов математической статистики к изучению лексики древнерусских текстов. – В: Исследования по исторической лексикологии древнерусского языка. Москва, Наука, с. 298–301. [Vialkina, Lukina 1964: *Vialkina, L., G. Lukina*. Opyt primeneniia nekotorykh metodov matematicheskoi statistiki k izucheniiu leksiki drevnerusskikh tekstov. – In: Issledovaniia po istoricheskoi leksikologii drevnerusskogo iazyka. Moskva, Nauka, 298–301.]

Вялкина, Лукина 1966: *Вялкина, Л., Г. Лукина*. Материалы к частотному словарю древнерусских текстов. – В: Лексикология и словообразование древнерусского языка. Москва, Наука, с. 263–292. [Vialkina, Lukina 1966: *Vialkina, L., G. Lukina*. Materialy k chastotnomu slovari drevnerusskikh tekstov. – In: Leksikologiya i slovoobrazovanie drevnerusskogo iazyka. Moskva, Nauka, 263–292.]

Давидов 1974: *Давидов, А.* Статистические наблюдения над „Беседой“ Козмы Пресвитера – В: Вопросы словообразования и лексикологии древнерусского языка. Москва, Наука, с. 285–304. [Davidov 1974: *Davidov, A.* Statisticheskie nabludeniia nad „Besedoi“ Kozmy Presvitera. – In: Voprosy slovoobrazovaniia i leksikologii drevnerusskogo iazyka. Moskva, Nauka, 285–304.]

Илиева 2006: *Илиева, Т.* Сложни думи в Книгата на пророк Иезекиил по препис от XIV в. – В: Българска филологическа медиевистика: Сборник научни изследвания в чест на проф. д-р Иван Харалампиев. Велико Търново, УИ „Св. св. Кирил и Методий“, с. 429–448. [Ilieva 2006: *Ilieva T.* Slozhni dumi v Knigata na prorok Iezekiil po prepis ot XIV v. – In: Balgarska filologicheska me-

dievistika: Sbornik nauchni izsledvaniya v chest na prof. dfn Ivan Haralampiev. Veliko Tarnovo, UI „Sv. sv. Kiril I Metodiy“, 429–448.

Илиева 2011: *Илиева, Т.* Лексиката в Йоан-Екзарховия превод на Богословието – количествени показатели. *Palaeobulgarica*, № 2, с. 14–37. [Илиева 2011: *Илиева Т.* Leksikata v Yoan-Ekzarhoviya prevod na Bogosloviето – kolichestveni pokazateli. – *Palaeobulgarica*, № 2, 14–37.]

Илиева 2012а: *Илиева, Т.* Словообразователни склонности при лексиката в химнографското творчество на Климент Охридски. – В: Преславска книжовна школа. Т. 12. Шумен, с. 110–126. [Илиева 2012а: *Илиева, Т.* Slovoobrazovatelni sklonnosti pri leksikata v himnografskoto tvorchestvo na Kliment Ohridski. – In: Preslavska knizhovna shkola. T. 12, Shumen, 110–126.]

Илиева 2012б: *Илиева, Т.* Словник Книги пророка Иезекииля по списку F.I.461: Глоттометрическая характеристика – В: Славянское и балканское языкознание. Палеославистика: Слово и текст. Москва, Институт славяноведения – РАН, с. 9–42. [Илиева 2012б: *Илиева, Т.* Slovník Knigi proroka Iezekiilia po spisku F.I.461. Glottometricheskaja kharakteristika. – In: Slavianskoe i balkanskoe iazykoznanie. Paleoslavistika: Slovo i tekst. Moskva, Institut slavianovedeniia – RAN, 9–42.]

Илиева 2013а: *Илиева, Т.* Старобългарско-гръцки словоуказател към Книгата на пророк Иезекиил. София. (= Старобългарският превод на Стариия Завет. Т. 3. Под общата редакция на Св. Николова). София, Кирило-Методиевски център – БАН. [Илиева 2013а: *Илиева, Т.* Starobalgarsko-gratski slovoukazatel kam Knigata na prorok Iezekiil. Sofia. (= Starobalgarskiyat prevod na Stariya Zavet. T. 3. Pod obshtata redakciya na Sv. Nikolova). Sofia, Kirilo-Metodievski Centar – BAN.]

Илиева 2013б: *Илиева, Т.* Терминологичната лексика в Йоан-Екзарховия превод на „De fide orthodoxa“. София. [Илиева 2013б: *Илиева, Т.* Terminologichnata leksika v Yoan-Ekzarhoviya prevod na „De fide orthodoxa“. Sofia.]

Илиева 2013в: *Илиева, Т.* Лексиката в химнографското творчество на Климент Охридски – глоттометричен профил. – Кирилометодиевистика, № 7, с. 59–77. [Илиева 2013в: *Илиева, Т.* Leksikata v himnografskoto tvorchestvo na Kliment Ohridski – glotometrichen profil. – Kirilometodievistika. № 7, 59–77.]

Илиева 2013г: *Илиева, Т.* Обратен речник на лексемите в химнографските творби на Климент Охридски. – Македонски јазик, № 64, с. 177–198. [Илиева 2013г: *Илиева, Т.* Obraten rechnik na leksemite v himnografskite tvorbi na Kliment Ohridski. – Makedonski jazik, 64, 177–198.]

Илиева 2013д: *Илиева, Т.* Лексиката в творчеството на Петър Черноризец – глоттометричен профил. – Език и литература, № 1–2, с. 72–86. [Илиева 2013д: *Илиева, Т.* Leksikata v tvorchestvoto na Petar Chernorizets – glotometrichen profil. – Ezik i literatura, № 1–2, 72–86.]

Илиева 2014: *Илиева, Т.* Словникът на Храбровото „Сказание за буквите“ – статистическа характеристика. – В: In honorem 2. Филология и текстология. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. Уилям Федер. Шумен, НЦ „Преславска книжовна школа“, с. 199–222. [Илиева 2014: *Илиева, Т.* Slovníkat na Hrabrovoto „Skazanie za bukвите“ – statisticheska karakteristika. – In: In hono-

rem 2. Filologiya i tekstologiya. Yubileen sbornik v chest na 70-godishninata na prof. Ulyam Feder. Shumen, NTs „Preslavska knizhovna shkola“, 199–222.]

Илиева 2015: *Илиева, Т.* Словник *Исторической палеи* по списку Синодального собрания № 591 второй половины XV века – глоттометрическая характеристика – *Studia Ceranea*, № 5, 107–154. [Илиева 2015: *Илиева, Т.* Slovník *Istoricheskoj palei* po spisku Sinodal'nogo sobraniia № 591 vtoroi poloviny XV veka – glottometrisheskaia kharakteristika. – *Studia Ceranea*, № 5, 107–154.]

Поп-Атанасова, Костовска 2005: *Поп-Атанасова С., В. Костовска.* Лексиката во поетските творби на Климент Охридски. Скопје. Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“. [Pop-Atanasova, Kostovska 2005: *Pop-Atanasova, S., V. Kostovska.* Leksikata vo poetskite tvorbi na Kliment Ohridski. Skopje, Institut za makedonski jazik „Krste Misirkov“.]

Спасова 2008: *Спасова, М.* Текстологичната историја на славјанскиот превод на „Надгробно слово за Василиј Велики“ од Григориј Богослов (В турсене на типологија при лексикалната карактеристика на *основен* превод, *редактиран* превод, *втори* превод). Първа част. – В: *Преславска книжовна школа*. Т. 10. Шумен, с. 125–164. [Spasova 2008: *Spasova, M.* Tekstologichnata istoriya na slavyanskiy prevod na „Nadgrobno slovo za Vasiliy Veliki“ ot Grigoriy Bogoslov (V tarsene na tipologiya pri leksikalnata harakteristika na *osnoven* prevod, *redaktiran* prevod, *vtori* prevod). Parva chast. – In: *Preslavska knizhovna shkola*. Т. 10. Shumen, 125–164.]

Станков 1994: *Станков, Р.* Лексика исторической Палеи. Велико Търново, ПИК. [Stankov 1994: *Stankov, R.* Leksika istoricheskoi Palei. Veliko Tarnovo, PIK.]

Творогов 1983: *Творогов, О.* Материалы к частотному словарю среднеболгарского перевода „Хроники Константина Манасии“. – *Palaeobulgarica*, № 1, 1983, с. 75–81. [Tvorogov 1983: *Tvorogov, O.* Materialy k chastotnomu slovariю srednebolgarskogo perevoda „Khroniki Konstantina Manasii“. – *Palaeobulgarica*, № 1, 1983, 75–81.]

Творогов 1984: *Творогов, О.* Лексический состав „Повести временных лет“ (Словоуказатели и частотный словарь). Киев, Наукова думка. Електронно издание: litopys.org.ua/lavrlet/lavrdod08.htm [Tvorogov 1984: *Tvorogov, O.* Leksicheskiy sostav „Povesti vremennykh let“ (Slovoukazateli i chastotnyi slovník). Kiev, Naukova dumka. Elektronno izdanie: litopys.org.ua/lavrlet/lavrdod08.htm.]

Христова 1994: *Христова, И.* Речник на словата на Климент Охридски. София, УИ „Климент Охридски“. [Hristova 1994: *Hristova, I.* Rechnik na slovata na Kliment Ohridski. Sofia, UI „Kliment Ohridski“.]

Христова 1999: *Христова, И.* Лексиката на циклът „Общи служби“ од Климент Охридски. – Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. ФСФ, 88 (за 1995), 1999, № 1, с. 49–78. [Hristova 1999: *Hristova, I.* Leksikata na tsikala „Obshti sluzhbi“ ot Kliment Ohridski. Sofia, UI „Kliment Ohridski“. FSF, 88 (za 1995), 1999. № 1, 49–78.]

Цейтлин 1977: *Цейтлин, Р. М.* Лексика старославјанског јазика. Опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI вв. Москва, Наука. [Tseitlin 1977: *Tseitlin, R. M.* Leksika staroslavianskogo iazyka.

Opyt analiza motivirovannykh slov po dannym drevnebolgarskikh rukopisei X–XI vv. Moskva, Nauka.]

Цейтлин 1986: *Цейтлин Р. М.* Лексика древнеболгарских рукописей X–XI вв. София, Издателство на БАН. [Tseitlin 1986: *Tseitlin, R. M.* leksika drevnebolgarskikh rukopisei X–XI vv. Sofia, Izdatelstvo na BAN.]

Jelínek 1961: *Jelínek, J., Bečka, J. V., M. Těšitclová.* Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce. Praha, SPN.

Zipf 1949: *Zipf, G. K.* Human behavior and the principle of least effort. Cambridge (Mass.), Addison-Wesley.

Jelínek, Bečka, Těšitclová 1961: *Jelínek, J., Bečka, J. V., M. Těšitclová.* Frekvence slov, slovních druhů a tvarů v českém jazyce. Praha, SPN.

Zipf 1949: *Zipf, G. K.* Human behavior and the principle of least effort. Cambridge (Mass.), Addison-Wesley.

ИЗТОЧНИЦИ / SOURCES

Давидов, А. *Обратен речник на „Беседа против богомилите“ от Презвитер Козма.* – В: Трудове на ВТУ „Кирил и Методий“, Т. 16, кн. 2. София, 1981, с. 91–115. [Davidov, A. *Obraten rechnik na „Beseda protiv bogomilite“ ot Prezviter Kozma.* – In: *Trudove na VTU „Kiril i Metodiy“*, Т. 16, кн. 2. Sofia, 1981, 91–115.]

Давидов, А. *Честотен речник на „Беседа против богомилите“ от Презвитер Козма.* – В: Трудове на ВТУ „Кирил и Методий“, Т. 15, кн. 2. София, 1980, с. 197–219. [Davidov, A. *Chestoten rechnik na „Beseda protiv bogomilite“ ot Prezviter Kozma.* – In: *Trudove na VTU „Kiril i Metodiy“*, Т. 15, кн. 2. Sofia, 1980, 197–219.]

Мушинская, М. С. и др. *Изборник 1076 года.* Второе издание, переработанное и дополненное. Том 2. Издание подготовили М. С. Мушинская, Е. А. Мишина, В. С. Голышенко. Москва, с. 87–411. [Mushinskaia, M. S. at all. *Izbornik 1076 goda. Vtoroe izdanie, pererabotannoe i dopolnennoe. Tom 2. Izdanie podgotovili M. S. Mushinskaia, E. A. Mishina, V. S. Golyschenko.* Moskva, 87–411.]

Николов, Н. *Речник-индекс на глаголните словоформи в пълния старобългарски превод на Огласителните слова на свети Кирил Йерусалимски* (ГИМ, Син. 478). – В: *ГЛЪБИНЫ КНИЖНИЦА.* Кн. 3. Речници. Шумен, с. 49–263. [Nikolov, N. *Rechnik-indeks na glagolnite slovoformi v palniya starobalgarski prevod na Oglasitelnite slova na sveti Kiril Yerusalmiski* (GIM, Sin. 478). – In: *ГЛЪБИНЫ КНИЖНИЦА.* Кн. 3. *Rechnitsi.* Shumen, 49–263.]

Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. 2. *Речник-индекс.* София, 1993. [Simeonov sbornik (po Svetoslavoviya prepis ot 1073 g.). Т. 2. *Rechnik-indeks.* Sofia, 1993.]

Aitzetmüller, R. *Das Hexaameron des Exarchen Johannes.* VII. Graz, 1975. *Wortstellenverzeichnis,* pp. 1–459.

Aitzetmüller, R. *Paraenesis die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers.* 5. Band. Herausgegeben von R. Aitzetmüller. *Index. Ruckläufiges Wörterbuch.* Freiburg I. Br., 1990. – (= *Monumenta linguae Slavicae dialecti veteris, Fontes et dissertationes*), Т. XXVIII (XX, 5).

Ribarova, Z. *Indexy k Staroslověnskému slovníku/Indexes to the Old Church Slavonic Dictionary/Словоуказатели к Старословянскому словарю.* Praha 2003.

Sadnik, L., Aitzetmüller, R. Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten, Heidelberg, 1955.

Sadnik, L. Des hl. Johannes von Damaskus Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως in der Übersetzung des Exarchen Johannes, herausgegeben von Linda Sadnik. B. 4. Index und rückläufiges wörterverzeichnis, zusammengestellt von Rudolf Aitzetmüller, Freiburg I. Br., 1983 (= Monumenta linguae Slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes, T. XIV/V, 4/).

СЪКРАЩЕНИЯ / ABBREVIATIONS

Евх – Синайски евхологий

ЕзF.I.461 – Книга на пророк Езекиил с тълкувания по ркп. F.I.461 – РНБ (XIV в.)

ЕфрСир – Паренесис на Ефрем Сирий

Изб1073г. – Симеонов сборник от 1073 г.

ИП – Историческа палея

ЙоЕБ – Богословие на Йоан Екзарх

ЙоЕШ – Шестоднев на Йоан Екзарх

КиrЙер – Огласителни слова на Кирил Йерусалимски

КСП – Класически старобългарски паметници

Мар – Мариинско евангелие

ПрезвК – Беседа против богомилите на Презвитер Козма

ПЧрнз – Слова на Петър Черноризец

Сб1076г. – Симеонов сборник от 1076 г.

Син – Синайски псалтир

Супр – Супрасълски сборник

ЧрнзХр – „За буквите“ на Черноризец Храбър

✉ Доц. д-р *Татяна Илиева*

Кирило-Методиевски научен център при БАН

ул. „Московска“ 13, 1000 София, България

ilieva_tatyana@abv.bg

✉ *Assoc. Prof. Tatyana Ilieva, PhD*

Cyrillo-Methodian Research Centre

Bulgarian Academy of Sciences

1000 Sofia, Moskovska str. 13, Bulgaria

ilieva_tatyana@abv.bg